

Jacques Monod (1910 – 1976): biochemik a biolog, držitel Nobelovy ceny za lékařství (1965), vědec, jenž podstatně přispěl ke vzniku molekulární biologie. *Náhoda a nutnost* (1970): kniha, v níž na „biologickém základě“ dospěl k světonázoru, jenž odmítá společenské systémy, založené na židokřesťanství, marxismu a liberalismu.

I když se na pozadí této knihy biologie dodnes učí a popularizuje (název proklamuje autorovo přesvědčení, že svět – a s ním člověk – povstal z „náhody a nutnosti“), 1] a stručný Monodův výklad základního mechanismu zachování molekul („evoluce není věcí živých bytostí, nýbrž molekul“) je považován za východisko větve, z níž vypučela teorie „sobeckého genu“ (Dawkins) následovaná sociobiologickou školou (Wilson), byla to samozřejmě společenská kritika, co knihu medializovalo (facit: 150 tisíc prodaných výtisků za prvních pět let jen ve Francii).

Monod tvrdí, že „moderní společnosti přijaly bohatství a moc, které pro ně věda odhalovala“, ale „nepřijaly a stěží zaslechly její hlubší poselství“, totiž „definici nového a jedinečného zdroje pravdy, požadavek naprostého přehodnocení základů etiky, rozhodné skoncování s animistickou tradicí, definitivní odstoupení od ‘staré smlouvy’ a nutnost kodifikace nové.“ (s. 156). Jinými slovy: z úplně jiného východiska došel k závěru o nutnosti „přehodnocení všech hodnot“, jak je o několik desetiletí dříve formuloval Nietzsche. 2]

Stejně jako on zavrhuje Monod dosavadní animistické soustavy, 2] zároveň však i antropologický klam, jenž v živých bytostech spatřuje nejdokonalejší produkty univerzální evoluce, jejímž nutným završením je člověk – vždyť člověk je bytost otevřená, *nepředurčená* (např. i svoji evoluci může a bude sám eugenicky ovlivňovat) – lpění Západu na animistické tradici mu však stojí v cestě, i když současně se jí jako zdroje poznání a pravdy vzdává.

Proto Monod píše: „Západní ‚liberální‘ společnosti nadále, alespoň ústy, ještě vyznávají nechutnou směsici židovsko-křesťanského pobožnůstkářství, vědeckého progresismu, víry v ‚přirozená‘ lidská práva a prospěchářského pragmatismu.“ (s. 156) Z této věty mj. vyplývá přesvědčení, že společnost organizovaná podle principů laissez-faire nemůže přijmout a zaručit sociálně (a politicky) odpovídající mechanismy výběru v sociální (a politické) oblasti coby hlavní prostředek k zamezení vlastního úpadku (degenerace)...

Monod však nešetří ani společnosti marxistické (píše se rok 1970): jejich materialistické náboženství se rovná liberalistickému a dialektika dějin, jež se rozvíjejí podle jakéhosi imanentního, nutného a příznivého plánu („od prvobytně pospolné společnosti ke komunistické“), je jen profánní verzí „božího plánu“ židokřesťanství.

Ze všech velkých náboženství je pro Monoda právě to „židovsko-křesťanské pravděpodobně ‚nejprimitivnější‘, protože jeho přísně historizující struktura je přímo vázána k dávnému příběhu jistého beduínského kmene ještě předtím, než ji obohatil božský prorok.“ (s. 154) V něm koření i antitechnicismus Nové levice („hřích poznání“), jejíž averze se obvykle zaměřuje na vedlejší produkty technologií: na bombu, ničení přírody a podobně. Monod odpovídá, že „technologie a věda nejsou totéž, že atomová energie bude brzy nepostradatelná a ničení přírody svědčí spíš o nedostatku technologií než o jejich přebytku“, (s. 157) v čemž mu současný vývoj dává plně za pravdu.

Z předchozích řádků je již dostatečně jasné, co karteziána („svět je pochopitelný jako stroj“; „není pravdy mimo vědu“) a socialistu Jacquese Monoda ovlivněného existencialismem spojuje s Novou pravicí Alaina de Benoista (GRECE), jenž mu ve své „antologii současných idejí“ *Viděno zprava* (Vu de Droite, 1977) věnoval úvodní část kapitoly nazvané „Biologické základy“.

Stejně tak je jasné, co je dělí: opatrný přístup druhého k vědeckému redukcionismu. Je život redukovatelný na hru hmoty a energie? Nebo je zde něco navíc, slovy Ernsta Jüngerera „to podivné Víc, ta iracionální hodnota života, jíž je nemožno zvážít, změřit, spočítat nebo nějakým jiným způsobem vykalkulovat, jež se nám jeví tím, co skutečně činí život hodným žití.“

Monod stál u zrodu genocentrického redukcionismu 4] – genocentrismu – jenž mj. hlásá, že pocit či touha po této „iracionální hodnotě“ jsou nám vrozeny a „vepsány někde v jazyku genetického kódu“. Promýšlet a definovat vztah mezi těmito dvěma postoji činí z *Náhody a nutnosti* stálou výzvu – jsou např. hodnoty heroismu a sebeobětování vysvětlitelné pouze z pozic molekulární genetiky či teorie memů? 5] Je celá etika jen produktem přírodního výběru, jak se domnívá sociobiolog **Edward O. Wilson** („lidé mají tendenci chovat se k sobě hezky, protože je to výhodné ve skupinové selekci“)? Dualismus hmoty a ducha je pro Monoda každopádně iluzí, kterou věda časem překlene. 6]

Kniha u nás po roce 1990 patřila v odkazu vědecké minulosti k těm nejpostrádanějším (spolu s Darwinovým Vznikem druhů); objevila se teprve v loňském roce péčí nakladatelství Pavel Mervart. Editor text doplnil řadou komentářů a osmi články současných českých vědců, kteří „monodismus“ komentují z dnešního pohledu: mapují, co z biologických znalostí zastaralo, vyrovnávají se s jeho filozofickými základy (včetně optiky biologa a katolíka v jedné osobě) a v neposlední řadě „uvádějí na pravou míru“ jeho eugenické představy.

Na závěr alespoň malý úryvek z těchto „kacířských“ Monodových úvah:

Selekční tlaky v evoluci člověka

Odborníci se zcela shodují v názoru, že v evoluci druhů hraje přímý boj, onen Spencerův *struggle for life*, jen malou roli. Ne tak u člověka. Kdesi ve vývoji a expanzi lidského druhu nastala fáze, kdy se kmenové nebo *rasové válčení* změnilo ve významný evoluční faktor. Je docela možné, že náhlé vymizení neandertálce bylo dílem našeho předchůdce *Homo sapiens*. A nebyl to poslední výkon svého druhu: v zaznamenané historii se genocidy vyskytovaly hojně.

U člověka chování orientovalo selekční tlak víc než u kteréhokoliv jiného živočicha, a to z důvodů nekonečně vyšší autonomie. Jakmile chování přestalo být v zásadě automatické a změnilo se v kulturní, svůj tlak na evoluci genomu nevyhnutelně uplatnily samotné kulturní stopy, a to až do chvíle, kdy se měla rostoucí rychlost kulturní evoluce zcela oddělit od genomu.

Rizika genetické degradace v současných společnostech

V současných společnostech je uvedená rozluka dokonána: odstranila výběr, přinejmenším ten „přirozený“ v Darwinově smyslu. Do té míry, že i když výběr pořád působí, nepodporuje „přežívání nejschopnějších“, tj. v moderním pojetí *genetické přežívání* „nejschopnějších“ cestou početnějšího potomstva. Inteligence, ctižádost, odvaha a představitivost jsou ve společnostech určitě dál faktory úspěchu, ale osobního, nikoliv genetického – jediného, který má význam evoluční.

Přesně naopak. Jak známo, statistiky odhadují záporný vztah mezi inteligenčním kvocientem (či kulturní úrovní) a průměrným počtem dětí na rodičovský pár. Tytéž statistiky na druhé straně dokládají, že existuje pozitivní korelace mezi inteligencí manželských partnerů. Nejlepší genetický potenciál je ohrožen tím, že se soustřeďuje na stále užší elitu.

Navíc si musíme uvědomit, že ještě v nedávné době byli dokonce i v poměrně „pokročilých“ společnostech tělesně a duševně nejméně zdatní jedinci bez skrupulí vyřazováni. Většina z nich nedorostla ani do pubertálního věku. Dnes mnozí z těchto geneticky postižených žijí dost dlouho na to, aby zplodili potomstvo. Díky pokroku znalostí a sociální etice dnes nefunguje proces, který chránil druh před degenerací (což je nevyhnutelný výsledek, zastaví-li se přírodní výběr), snad kromě nejhorších postižení. 7]

(z kapitoly 9. Království a temnota, s. 150 – 151, překlad Anton Markoš)

Poznámky:

1] K podstatě „monodismu“: A) Představa organismu jako **nutného** produktu slepé „samosborky“ proteinů kódovaných příslušnými geny a vyvíjejících se **náhodnými** mutacemi. B) Život jako „zakonzervovaná náhoda“, která vygenerovala nejrozmanitější formy a přirozený výběr z nich zachoval ty, jejichž vlastnosti nějakým způsobem korelovaly s vlastnostmi prostředí.

2] Nietzsche vlastně burcuje, že odpovídající systém hodnot, nutný soudobým společnostem

s jejich prométheovskými výzvami nebyl dosud vyvinut. Přibližně ve stejné době jako Monod („Žádná společnost před námi nebyla tak vnitřně rozervaná“, s. 156) poznamenal jiný biolog, Ludwig von Bertalanffy, že se teologové ke komplikovaným sociálním strukturám dneška vyjadřují stále v pojmech nomádů ze syrských polopouští (a hovoří o ovcích, jehňatech a pastýřích, *Člověk – robot a myšlení: psychologie v moderním světě*, s. 79). V *Náhodě a nutnosti* Monod načrtává tzv. „etiku poznání“.

3] Monod, tento absolutizér náhody, řadí vedle náboženských představ a „entelechií“ vitalismu od Aristotela po Bergsona do animismu i „dějinné vědecké zákonitosti“ marxismu, což jej u strážců „pokrokových“ režimů diskvalifikovalo. Sluší se dodat, že Nietzscheova verze voluntarismu byla na přelomu 19. a 20. století vyslovována s Bergsonovým *élan vital* div ne jedním dechem.

4] Byl to ale až Dawkins, kdo definitivně posunul přírodní výběr z roviny jedinců na úroveň genů („lidé neexistují, jen geny“), které bojují o zastoupení v genofondu.

5] Dawkins je rovněž tvůrcem konceptu memů, základních jednotek kulturního přenosu, Monod však memetické pojetí kultury opět nastínil v několika řádkách již několik let před ním („Ideje mají tendenci zachovávat svou strukturu a množit ji...“ s. 152 - 153)

6] Také Nová pravice považuje tento dualismus za falešnou dichotomii, viz *Manifest: Nová pravice v roce 2000*, II. Základy, 9. Vesmír - kontinuum.

7] Monod, poněkud překvapivě, neměl ještě o možnosti „genových manipulací“ žádnou představu („Mikroskopické měřítko genomu dnes a pravděpodobně provždy brání takovým zásahům.“, s. 151) a v příslib uměle vytvořeného genetického nadčlověka nevěřil. Záchranu spatřoval právě v zavedení cíleného a přísného výběru v biologicky chápané pospolitosti.

Kniha *Náhoda a nutnost – Jacques Monod v zrcadle naší doby* vyšla v nakladatelství Pavel Mervart v roce 2008.